थथु पुंई आचागू : एक अध्ययन
(कान्तिपुरको माथिल्लो भेगको आचार्य गुथि)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय बौद्ध अध्ययन केन्द्रीय विभाग
अन्तर्गत बौद्ध अध्ययन स्नातकोत्तर दोश्रो वर्षको
दशौ पत्र परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता

महेश मान बज्राचार्य

रोल नं. ८ (२०६४/६५)

त्रि.वि.वि. रजिष्ट्रेशन नं. १००६६–८७

बौद्ध अध्ययन केन्द्रीय विभाग

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

चैत्र, २०७०

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
बौद्ध अध्ययन केन्द्रीय विभाग
विभागीय प्रमुखको कार्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं, नेपाल

च.नं.

मितिः २०७०/१२/१९

सिफारिश-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकायअन्तर्गत बौद्ध अध्ययन केन्द्रीय विभागको शैक्षिक सत्र ६४/६५ का छात्र महेश मान वज्राचार्य, रोल नम्बर ८ ले स्नातकोत्तर तहको पाठ्यक्रम अनुसार बौद्ध अध्ययन विषयको दशौं पत्रको आवश्यकता परिपूर्ति गर्नको निमित्त मेरो शोध निर्देशनमा **'थथु पुंई आचागू : एक अध्ययन'** शीर्षकको शोधपत्र तयार गरिएको हो । प्रस्तुत शोधपत्र परिक्षण समिति समक्ष परिक्षणको लागि सिफारिश गर्दछु ।

यो सोधपत्र अन्य कुनै शैक्षिक उपाधिको लागि अन्यत्र कतै पेश नभएको समेत प्रमाणित गर्दछु ।

उप प्राध्यापक सुरेन्द्र मान बज्राचार्य
शोध निर्देशक
बौद्ध अध्ययन केन्द्रीय विभाग
त्रि. वि. वि., कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

बौद्ध अध्ययन केन्द्रीय विभाग

विभागीय प्रमुखको कार्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं, नेपाल

च.नं.

मितिः २०७०/१२/२९

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय बौद्ध अध्ययन केन्द्रीय विभागअन्तर्गत बौद्ध अध्ययन विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि बौद्ध अध्ययन केन्द्रीय विभागको शैक्षिक सत्र २०६४/६५ का छात्र श्री महेश मान बज्राचार्य, रोल नं. ८ द्वारा लेखिएको "**थथु पुंई आचागू: एक अध्ययन**" शीर्षकको शोधपत्रलाई शोधपत्र मूल्यांकन समितिबाट संचालित मौखिक परिक्षामा उतीर्ण भएकोले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्यांकन समिति

१. सह प्राध्यापक डा. मिलन रत्न शाक्य
विभागीय प्रमुख ....

२. प्रा. डा. बज्रराज शाक्य
बाह्य परिक्षक ....

३. उप प्राध्यापक सुरेन्द्र मान बज्राचार्य
शोध निर्देशक ....

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकायअन्तर्गत बौद्ध अध्ययन केन्द्रीय विभाग, स्नातकोत्तर तहको आंशिक परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत गर्नुपर्ने शोधग्रन्थमा **"थथु पुंई आचागू"**बारे प्रकाश पार्ने प्रयास गरेको छुं । यो सोधपत्र अन्य कुनै शैक्षिक उपाधिको लागि अन्यत्र कतै पेश नभएको कुरा व्यक्त गर्दछु ।

यो सोधग्रन्थ तयार गर्न शोध निर्देशकको रुपमा बहुमूल्य सुझाव तथा अमुल्य समय प्रदान गर्नुभई निर्देशन दिएर सहयोग गर्नुहुने आदरणीय गुरु, शोधनिर्देशक उप प्राध्यापक सुरेन्द्र मान बज्राचार्यलाई कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छुं । शोधग्रन्थ समयमा नै तयारी गर्न घच्घच्याउनु हुने विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु डा. मिलन शाक्यलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

त्यस्तै यो शोधग्रन्थ तयार गर्न आफ्नो ब्यस्तताको बाबजुद हौसला, सल्लाह, सुझाव लगायत आवश्यक निर्देशन समेत गरिदिनु भएकोमा आदरणीय दाजु प्रा. डा. नरेशमान बज्राचार्यलाई विशेष कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु । उहाँको निर्देशन र हौसला विना यो शोधग्रन्थ तयारी सम्भव हुने थिएन् ।

यो शोधग्रन्थ तयारीको लागि अन्तर्वार्ता दिनुभई थथु पुंई आचागूसम्वन्धी जानकारी दिनुहुनेहरु जेष्ठ थकालि श्री रत्न बज्र बज्राचार्य, ११ जना थकालिमध्ये एक थकालि एवं बौद्ध विद्वान श्री फणीन्द्र रत्न बज्राचार्य लगायत प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग गर्नुहुने गुथिका सम्पूर्ण सर्वसंघलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा शोधग्रन्थ तयारी गर्न आवश्यक गुथिका दस्तावेजहरुको फोटो खिचिदिनुभई सहयोग गर्नुहुने आदरणीय जेष्ठ दाजु सानुराजा बज्राचार्य, गुथिको ६ वटा क्वला दिनुभई सहयोग गर्नुहुने सुकुलढोका, भक्तपुरका सुरेसजी लगायत प्रत्येक्ष र अप्रत्येक्ष सहयोग गर्ने परिवारका सबै सदस्य र अध्ययनका सबै सहपाठीहरू धन्यवादका पात्र हुन् ।

महेश मान बज्राचार्य

मिति २०७० चैत्र १९

विषय सूची

			पृष्ठ
अध्याय	**१**	**अनुसन्धान प्रवन्ध**	**१ - ९**
	१.१	पूर्वसाहित्य समीक्षा	२
	१.२	समस्या कथन	६
	१.३	उद्देश्य	६
	१.४	औचित्यता	७
	१.५	अध्याय विभाजन	७
	१.६	शोध कार्यको सीमा क्षेत्र तथा अनुसन्धान पद्धती	८
	१.७	समयावधि	९
अध्याय	**२**	**कान्तिपुरका झिन्च्यागु बाहाः, संघ र आचागू**	**१० - २७**
	२.१	पृष्ठ भूमि	१०
	२.२	कान्तिपुरका वर्तमान वज्रयानी विहार र संघ	११
	२.२.१	झिन्च्यागु मू बाहा(अठार महाविहार)	१२
	२.२.२	झिगु बाहा(दश महाविहार)	१४
	२.२.३	झिन्खुगु बही(सोह्र महाविहार)	१५
	२.२.४	झिन्च्यागु मू बाहाको क्षेत्रीय वर्गीकरण	१६
	२.२.५	थथु पुंईका विहारहरुको परिचय	१७
	२.२.५.१	क्वाः बाहाः	१७
	२.२.५.२	भ्वाः बाहाः(न्हूबहा)	१८
	२.२.५.३	ध्वाका बाहाः	१८
	२.२.५.४	गं बाहाः	१९
	२.२.६	आचागू	१९
	२.२.६.१	गू वा गुथि शब्दको परिचय	१९
	२.२.६.२	थथु पुंई र थथु पुंई आचागू	२२
	२.२.६.३	दथु पुंई र दथु पुंइ आचागू	२२

	२.२.६.४	लाय्कु पुंइ र लाय्कु पुंई आचागू	२३
	२.२.६.५	क्वने पुंई र क्वने पुंई आचागू	२३
	२.२.६.६	दे आचागू	२४
अध्याय	**३**	**थथु पुंई आचागूको इतिहास तथा पूर्वरुप**	**२८ - ३८**
	३.१	थथु पुंई आचागूको संस्थापक वाकबज्र बज्राचार्य	२८
	३.२	थथु पुंई आचागू स्थापना काल नेपाल सम्वत पूर्व	२८
	३.३	आचागूको एक पूर्वरुप	३२
	३.३.१	आठजना थकालिको व्यवस्था	३७
	३.३.२	दुईजना पालाको व्यवस्था	३८
	३.३.३	दुईजना सुलिं र दुईजना भरिंको व्यवस्था	३८
अध्याय	**४**	**थथु पुंई आचागूको वर्तमान स्वरुप र संचालन**	**३९ - ५२**
	४.१	थथु पूंई आचागूको वर्तमान स्वरुप	३९
	४.१.१	एघारजना थकालिहरु	३९
	४.१.२	सर्वसंघहरु (सदस्यहरु)	४०
	४.१.३	चारजना भरिंहरु	४१
	४.१.४	चारजना पालाहरु	४२
	४.१.५	च्यो भरिं	४२
	४.१.६	थथुप्वीं आचार्य गुथि संरक्षण समिति	४३
	४.१.७	पूजा उपसमिति	४५
	४.२	थथु पुंई आचागूको वर्तमान संचालन	४५
	४.२.१	पचिंम्हिचा छ्याइगु	४६
	४.२.२	भरिं स्वनेगु	४६
	४.२.३	थथु पुंई आचागू (मूख्य दिन)	४७

	४.२.३.१	निमन्त्रणा पूजा, कलशार्चन पूजा र देशबलि पूजा	४७
	४.२.३.२	दान प्रदान तथा भोजन	४८
	४.२.३.३	लोकोत्तर पूजा र शेषबलि पूजा	४९
	४.२.३.४	पाः वियेगु	५०
	४.२.३.५	वाचाल्हायेगु	५०
	४.२.३.६	मतकायेगु	५०
	४.२.४	फाल्गुन शुक्ल त्रयोदशीको दिन	५१
	४.२.४.१	भरिं क्वकायेगु(भरिं थनेगु)	५१
	४.२.४.२	ल्याः स्वयेगु	५१
	४.२.४.३	द्यः सःवनेगु	५२
अध्याय	**५**	**सहायक गुथिहरु**	**५३ - ५८**
	५.१	च्यागू	५३
	५.१.१	पचिंम्हिचा छ्याइगु	५४
	५.१.२	च्याःत्वंकेगु (च्याःगू)	५५
	५.१.३	ल्यास्वयेगु	५५
	५.२	मरिगू	५६
	५.२.१	ज्याः सनेगु	५७
	५.२.२	मरि नकेगु (मरिगू)	५७
	५.२.३	पिण्ड थयेगु, पाःवियेगु	५७
अध्याय	**६**	**थथु पुंई आचागूमा गरिने पुजाहरु**	**५९ - ६८**
	६.१	भरिंस्वनेगु पूजा	५९
	६.२	मूख्य दिन(पुंई आचागू)मा गरिने पूजाहरु	६१

	६.२.१	विजेश्वरी देवीलाई निमन्त्रणा पूजा	६२
	६.२.२	कलशार्चन र देशबलि पूजा	६२
	६.२.३	लोकोत्तर पूजा	६६
	६.२.४	शेषबलि पूजा	६७
	६.३	भरिं क्वकायेगु पूजा	६७
अध्याय	**७**	**थथु पुंई आचागूको आर्थिक श्रोत तथा व्यवस्थापन**	**६९ - ७३**
	७.१	थथु पुंई आचागूको विगतमा आर्थिक श्रोत	६९
	७.१.१	दाताले जमीन राखिदिएको	७०
	७.१.२	नगद तथा जिन्सीसामान राखिदिएको	७१
	७.१.३	गुथिलाई सापट प्राप्त भएको	७२
	७.१.४	जरिमानाको व्यवस्था	७२
	७.१.५	प्रव्रज्यासंवर र आचार्याभिशेक प्रदानबाट आम्दानी	७२
	७.१.६	गुथिमा रहेको जिन्सीसामान विकीबाट आम्दानी	७३
	७.२	वर्तमानमा गुथिको आर्थिक व्यवस्था	७३
	७.२.१	आचालसु शुल्क	७३
	७.२.२	नगद दान	७४
	७.२.३	गुथिका सर्वसंघहरुबाट प्राप्त ल्हापं (निश्चित रकम)	७४
	७.२.४	अक्षयकोषको व्याज	७४
	७.२.५	जिन्सीसामान विकीबाट प्राप्त रकम	७५
अध्याय	**८**	**आचागूको प्राचीन र वर्तमान स्वरुप र परम्परामा भिन्नता**	**७६ - ८१**
अध्याय	**९**	**निष्कर्ष र सुझाव**	**८२ - ८४**
सन्दर्भ ग्रन्थसूची			**८५**
परिशिष्टहरु			**८६**